

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПУХОВЕЦЬ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 94(37)(092)(043.3)

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГО
(306-337 pp.)

07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Ставнюк Віктор Володимирович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри історії стародавнього світу
та середніх віків

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Терпиловський Ростислав Всеволодович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри археології та музеєзнавства

кандидат історичних наук
Жданович Олеся Петрівна,
Інститут історії України НАН України,
науковий співробітник сектору
дослідження цивілізацій Причорномор'я
відділу історії України 20-30 рр. ХХ ст.

Захист відбудеться “___” _____ 2010 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий “___” _____ 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук
Г. М.

Козакевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (21 сторінка, 258 найменувань). Загальний обсяг дослідження – 207 сторінок, з них основного тексту – 186 сторінок.

Актуальність теми дослідження. Константин Великий належить до числа найвизначніших особистостей в історії людства. Вже його сучасники визнавали правителя імператором-новатором, якому вдалося докорінно змінити Римську імперію в першій половині IV ст. Під час своєї політичної діяльності Константин залишив слід у багатьох сферах внутрішнього життя імперії, її управлінні та законодавстві. Імператор не просто дозволив християнству розвиватися в Римській імперії, а фактично зробив цю релігію офіційною в державі. За це Константин отримав від церковних істориків звання першого християнського імператора. Суттєвих змін зазнала адміністративна політика – були утворені нові державні посади, змінювалися функції та значення чиновників. Імператор активно удосконалював законодавство: не випадково перші за часом закони в кодексах Феодосія та Юстиніана – закони Константина. Важливі новації відбулися також в економіці та військовій сфері. Нарешті, Константин відкинув систему тетрархії Діоклетіана та передав владу своїм синам. Все це дозволяє стверджувати, що імператор вчинив величезний вплив на розвиток Римської імперії. При цьому особистість правителя і на сьогодні залишається загадковою для вчених. Його вчинки по-різному трактуються та отримують різну оцінку в історичній літературі. Все це і робить актуальним дослідження особи Константина та дозволяє сформулювати власне відношення до діяльності імператора.

Розкриття обраної в дослідженні проблематики сприятиме глибшому розумінню сутності внутрішньополітичної діяльності Константина, дозволить виявити притаманні їй специфічні особливості, а також допоможе пролити світло на внутрішній світ імператора та з'ясувати причини тих або інших його вчинків. Актуальність обраної теми посилюється тим, що реформи Константина заклали фундамент для існування в майбутньому могутньої держави – Візантії. А християнство, розвитку якого сприяв імператор, до сьогодні залишається пануючою релігією як в Україні, так і в усій Європі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота є складовою частиною планів наукових досліджень кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Дисертація виконана у межах комплексної науково-дослідної теми історичного факультету „Історія української державності нової та новітньої доби” (№ 06БФ046-01).

Об'єктом дослідження є внутрішньополітична діяльність імператора Римської імперії IV ст. Константина Великого.

Предметом дисертаційного дослідження є політична кар'єра Константина Великого, його заходи щодо реформування внутрішнього життя імперії, зміни, які відбулися в релігійній політиці.

Метою дослідження є комплексне розкриття внутрішньополітичної діяльності імператора Римської імперії Константина Великого.

Відповідно до поставленої мети передбачено вирішення таких важливих завдань:

- з'ясувати стан джерельної бази та ступінь наукової розробки проблеми;
- проаналізувати політичну кар'єру Константина Великого, визначити особливості здобуття ним політичної влади, справедливість його претензій на владу, розкрити особливості політичного стилю правителя;
- виявити особливості релігійної політики першого християнського імператора, встановити причини навернення Константина у християнство та мету, яку ставив перед собою правитель, підтримуючи цю релігію;
- розкрити характерні ознаки внутрішньої політики Константина в ключових сферах: державному управлінні, соціальній сфері, економіці та військовій політиці.

Хронологічні рамки подій, описаних у дослідженні, обумовлені його метою. Вони охоплюють період з 306 р. н. е. до 337 р. н. е. За нижню межу взято час приходу Константина до влади, за верхню межу – час його смерті. З метою кращого дослідження особистості імператора та політичної ситуації в імперії на початку IV ст. в роботі зроблено екскурс в життя Константина від народження.

Географічні межі дослідження обумовлені об'єктом, предметом, метою та завданнями. Вони охоплюють таку територію Римської імперії, якою вона була в першій половині IV ст.

Теоретико-методологічна база. Основою дисертаційного дослідження є діалектичні принципи наукового пізнання. Суспільний розвиток розглядається як природно-історичний процес, котрий визначається об'єктивними закономірностями, але разом з тим знаходиться під впливом суб'єктивного фактора: діяльності як суспільних мас, так і окремих лідерів. Такі лідери виступають безпосередніми генераторами змін у суспільному житті. В той же час вони залишаються своєрідними „продуктами” певного середовища, засвоюючи його світоглядні орієнтири, культурні цінності, ментальність.

Враховуючи різноманітність і складність історичних процесів, сучасний стан розвитку науки вимагає при їх аналізі застосування різних методів. Вони базуються на використанні принципів історизму, науковості та об'єктивності. Принцип історизму вимагає розгляду всіх історичних фактів, явищ та подій у відповідності до конкретно-історичних обставин, в їхньому взаємозв'язку та взаємообумовленості. Будь-яке історичне явище слід вивчати у розвитку: як воно виникло, які етапи пройшло у своєму розвитку, чим стало в результаті. Принципи науковості та об'єктивності вимагають спиратися на факти в їхньому дійсному змісті, не викривлені та не підігнані під наперед складену

схему. Кожне явище треба розглядати в його багатогранності та суперечливості, в сукупності як позитивних, так і негативних сторін.

При цьому ми розуміємо утопічність ідеї позитивізму щодо можливості писати абсолютно об'єктивну історію, такою, якою вона була насправді. Будь-яка історична праця залишається суб'єктивною, адже внутрішній досвід історика завжди впливає на сформульовані ним висновки. Приклад цього дає історіографія внутрішньополітичної діяльності Константина Великого, в якій дослідники на базі аналізу одних і тих же фактів приходять до протилежних висновків. Особливо це стосується дослідження релігійного аспекту внутрішньополітичної діяльності імператора.

Оскільки розглядувані нами об'єкт та предмет дослідження являють собою доволі складну систему, нами було застосовано системний підхід. Як Римська імперія першої половини IV ст., так і політична діяльність Константина Великого та його особистість розглядаються як сукупність окремих компонентів, що органічно утворюють єдине ціле.

Дослідження здійснюється з використанням таких загальнонаукових методів як аналіз, синтез, індукція та дедукція. Для комплексного вивчення проблем були застосовані загальнонаукові (типологія та класифікація), міждисциплінарні (системно-функціональний та структурно-системний підходи) та історичні (порівняльно-історичний та ретроспективний) методи дослідження. Застосування такої методологічної бази обумовлене необхідністю виявлення низки чинників, явищ і тенденцій, що мали пряме чи опосередковане відношення до проблеми, що досліджується.

Для відтворення історичної ситуації в Римській імперії першої половини IV ст. використовується метод історичної реконструкції. Тільки знаючи реалії IV ст. та ментальність людей того часу, можна пояснити такі події, як навернення Константина у християнство та його пізніше хрещення.

Не всі політичні вчинки Константина знайшли відображення в сучасних йому джерелах. Зокрема, для дослідження адміністративної політики імператора потрібно застосовувати джерела, які описують більш пізні реалії. При цьому використовуються методи екстраполяції та ретроспекції.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в роботі, зокрема, сформульовано гіпотезу катехуменату Константина, який поєднував імператора та Церкву до хрещення. Здійснено власну реконструкцію змісту едикту 312 р. щодо християн, який не зберігся. На основі аналізу джерел здійснено власне трактування причин та обставин навернення Константина Великого у християнство. В цілому, аналізуючи релігійну політику правителя, ми намагалися відійти від застиглих схем, які пояснювали сприяння християнству виключно політичним розрахунком, і досліджували релігійну політику імператора на базі його власних листів та едіктів. У ході дослідження здійснена уточнена реконструкція політичного шляху Константина з використанням наявних джерел. Запропоновано власне тлумачення обставин та причин вбивства Кріспа та Фаусти. Конкретизовано роль правителя в створенні мобільної армії. Виявлено не лише функції основних державних посад, а й приблизний час їхнього створення.

Практичну цінність дослідження обумовлюють сформульовані в ньому висновки, положення, загальнотеоретичні узагальнення, їх наукова новизна. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані при підготовці нормативних і спеціальних курсів у навчальних закладах. У подальшому вони можуть бути залучені при створенні узагальнюючих та спеціалізованих праць з історії Римської імперії та Візантії. Особливо корисними результати дисертаційної роботи можуть бути для дослідників пізньої Римської імперії.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та матеріали дослідження були представлені у вигляді доповідей та тез на наукових конференціях: I та II Міжнародних наукових конференціях „Актуальні проблеми історії стародавнього світу” (Київ, 2007, 2009); I та II Міжнародних науково-практичних конференціях молодих вчених „Дні науки Історичного факультету” (Київ, 2008, 2009); науковій конференції „XVI Сергеевские чтения” (Москва, 2009); VI Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених „Шевченківська весна” (Київ, 2008); Міжнародній науковій конференції „Україна-Греція: зрізи епох” (Київ, 2008); XIV Симпозіумі з проблем середземноморської археології SOMA-2010 (Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції „Актуальні проблеми історії середніх віків та раннього нового часу” (Київ, 2010), а також у чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України, та матеріалах і тезах доповідей двох конференцій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі „**Історіографія та джерела дослідження**” характеризується стан наукової розробки теми та її джерельна база.

У підрозділі 1.1. „*Історіографія*” проаналізовано стан наукової розробки теми від перших спроб критичного аналізу джерел до праць сучасних дослідників початку ХХІ ст. Встановлено, що першу спробу критично підійти до відомостей щодо Константина здійснив Л. Валла (1407–1457). В трактаті „Роздуми про підробленість Константинового дару” (1440 р.)¹ він переконливо довів, що вищезазначений документ є підробкою. Перший ґрунтовний аналіз внутрішньополітичної діяльності Константина здійснив англійський вчений Е. Гіббон (1737–1794). В перших двох томах своєї праці „Історія занепаду та руйнації Римської імперії”² (написана у 1776-1787) Е. Гіббон малює образ Константина як, передусім, талановитого полководця. Внутрішня політика Константина, на думку Е. Гіббона, характеризується

¹ Див.: Валла Л. Рассуждение о подложности так называемой дарственной грамоты Константина / Л. Валла // Итальянские гуманисты XV века о церкви и религии. – М.: АН СССР, 1963. – С. 139–216.

² Див.: Гиббон Э. История упадка и разрушения Римской империи / Э. Гиббон ; [в 7 т. / Т. 1]. – СПб.: Наука, 2006. – 428 с.; Гиббон Э. История упадка и разрушения Римской империи / Э. Гиббон ; [в 7 т. / Т. 2]. – СПб.: Наука, 2004. – 384 с.

насамперед жорсткістю, схильністю до марнотратства. Визначено, що з середини ХІХ ст. в європейській науці починає домінувати гіперкритичне ставлення до особи Константина та його політики. Найбільш яскраво гіперкритичний напрям був представлений у роботі Я. Буркхарда „Час Константина Великого”³ (1853), в якій вчений виступив з критикою іміджу „рівноапостольного” імператора та відмовив у достовірності відомостям християнських джерел щодо нього.

У підрозділі проаналізовані праці представників російської церковної історіографії 2 пол. ХІХ ст. – поч. ХХ ст.: О.П. Лебедева, В.В. Болотова, А.О. Спаського, О.І. Брілліантова⁴. Ці автори подекуди відзначалися недостатньо критичним ставленням до джерел, але їхні праці і на сьогодні залишаються актуальними для вивчення релігійного аспекту внутрішньополітичної діяльності Константина Великого. В той же час наприкінці ХІХ ст. – поч. ХХ ст. активно досліджуються інші аспекти внутрішньої політики Константина, не пов’язані з християнством. В одній зі своїх статей Т. Моммзен розпочав дискусію щодо проблеми утворення мобільної армії в часи Діоклетіана–Константина⁵. На думку вченого, мобільна армія виникла ще за Діоклетіана і остаточно сформувалася за Константина.

Щодо радянської історіографії, то вона досягла помітних успіхів головним чином у вивченні соціально-економічних аспектів внутрішньополітичної діяльності імператора. Насамперед хотілося б підкреслити внесок дослідника А.Б. Рановича⁶ (1885–1948) та відомої радянської дослідниці О.М. Штаерман⁷ (1914–1991). У західній історіографії в 1952 р. вийшла книга історика Д. Ван Берхема⁸, яка і на сьогодні зберігає свою актуальність для дослідників військових реформ імператора. Вчений намагався довести, що дійсним утворювачем мобільної армії був Константин.

³ Див.: Буркхард Я. Век Константина Великого / Я. Буркхард ; [Пер. с англ. Л.А. Игоревского]. – М.: Центрполиграф, 2003. – 367 с.

⁴ Особливо цінними, на нашу думку є наступні праці: Лебедев А.П. Эпоха гонений на христиан и утверждение христианства в греко-римском мире при Константине Великом / А.П. Лебедев. – М.: Изд. Олега Абышко, 2006. – 352 с. (вперше видана у 1885 р.); Спасский А.А. История догматических движений в эпоху Вселенских соборов / А.А. Спасский. – Сергиев Посад: М.С. Елов, 1914. – 648 с.

⁵ Mommsen Th. Das römische Militärwesen seit Diokletian / Th. Mommsen // Hermes. – 1889. – Bd. 24. – S. 195-279.

⁶ Див.: Ранович А.Б. Колонат в римском законодательстве II-V вв. / А.Б. Ранович // ВДИ. – 1951. – № 1. – С. 83–109.

⁷ Див.: Штаерман Е.М. Древний Рим: проблемы экономического развития / Е.М. Штаерман. – М.: Наука, 1978. – 222 с.

⁸ Див.: Ван Берхем Д. Римская армия в эпоху Диоклетиана и Константина / Д. Ван Берхем [Пер. с франц. А.В. Банникова; Вступ. статья А.В. Махлаюка; Отв. Ред. М.М. Холод]. – СПб: Изд. С.-Петербур. ун-та, 2005. – 192 с.

Величезний внесок у дослідження внутрішньої політики Константина своєю працею „Пізня Римська імперія”⁹ (1964) зробив видатний англійський вчений А.Х.М. Джонс. Передусім це стосується адміністративного та соціального аспектів внутрішньої політики імператора. Продовжив розвивати проблематику внутрішньополітичної діяльності Константина Т.Д. Бернс¹⁰. В своїй праці „Нова імперія Діоклетіана та Константина” вчений зібрав величезний статистичний матеріал: списки консулів, перелік провінцій, деталі біографії імператорів, в тому числі Константина, їх військові перемоги. Все це робить книгу Т. Бернса обов’язковою для дослідника епохи Константина Великого.

Продовжує розроблятися проблематика внутрішньополітичної діяльності Константина Великого і в сучасній західній історіографії. Х. Полсандер досліджує період Константина через вивчення окремих особистостей¹¹. Адміністративна політика імператора досліджується в роботах К. Келлі та С. Коркорана¹². Економічну політику Константина аналізують у своїх працях Р. Дункан-Джонс та Дж. Банаджі¹³. Соціальна політика імператора висвітлена, зокрема, в роботах Дж. Еванс-Граббс та Дж. Харріс¹⁴. В сучасній російській історіографії проблематику релігійної політики Константина

---

⁹ Jones A.H.M. *The Later Roman Empire, 284–602. A Social, Economic and Administrative Survey* / A.H.M. Jones [3 vols. + 7 maps in folder]. – Oxford: Basil Blackwell, 1964. – 1068 + 468 pp.

¹⁰ Barnes, Timothy D. *Constantine and Eusebius* / T.D. Barnes. – Cambridge: Harvard University Press, 1981. – 458 p.; Barnes, Timothy D. *The New Empire of Diocletian and Constantine* / T.D. Barnes. – Cambridge: Harvard University Press, 1982. – 305 p.

¹¹ Pohlsander, Hans A. *The Emperor Constantine* / H.A. Pohlsander. – New York: Routledge, 1996. – 105 p.; Pohlsander, Hans A. *Crispus: Brilliant Career and Tragic End* / H.A. Pohlsander // *Historia*. – 1984. – Vol. 33. – P. 76-106; Pohlsander, Hans A. *Constantia* / H.A. Pohlsander // *Ancient Society*. – 1993. – Vol. 24. – P. 151-167.

¹² Kelly C.M. *Ruling the Later Roman Empire* / C.M. Kelly. – Cambridge: Harvard University Press, 2004. – 341 p.; Corcoran, S. *The Empire of the Tetrarchs: Imperial Pronouncements and government, AD 284-324* / S. Corcoran. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 440 p.

¹³ Duncan-Jones, Richard. *Money and Government in the Roman Empire* / R. Duncan-Jones. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 300 p.; Banaji, Jairus. *Agrarian change in late antiquity: gold, labour, and aristocratic dominance* / J. Banaji. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 311 p.

¹⁴ Evans Grubbs, Judith. *Law and Family in late antiquity: the Emperor Constantine’s marriage legislation* / J. Evans Grubbs. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 390 p.; Harries, Jill. *Law and Empire in Late Antiquity* / J. Harries. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 246 p.

розвивають М.М. Казаков та А.Д. Рудоквас¹⁵, а соціально-економічні аспекти внутрішньополітичної діяльності імператора досліджує О.В. Коптев¹⁶.

В сучасній українській історіографії відсутнє комплексне дослідження внутрішньополітичної діяльності Константина Великого. Досліджувалися лише певні аспекти діяльності Константина, або особа імператора у межах більш широкої теми¹⁷. Аналізуючи стан розробки проблеми, зазначимо, що, незважаючи на велику кількість робіт, в історіографії залишається чимало малодосліджених та дискусійних питань щодо внутрішньополітичної діяльності Константина Великого.

У підрозділі 1.2. „Джерела” охарактеризовано значний комплекс документів, що стали основою для вирішення завдань дисертації. Джерельна база умовно поділена на три групи: 1) наративні джерела; 2) пам’ятки державного управління та права; 3) дані епіграфіки та нумізматики. Наративні джерела представлені працями християнських авторів та язичницьких письменників. Серед робіт християнських письменників в дослідженні використані, зокрема, праці Євсевія Кесарійського, Лактанція, Созомена, Сократа Схоластика, Феодоріта, Руфіна Аквілейського, Ієроніма Стридонського, Сульпіція Севера, Павла Орозія, Філосторгія та Епіфанія Кіпрського. Серед праць язичницьких авторів найважливішими для вивчення внутрішньополітичної діяльності Константина є збірник XII Panegyrici Latini, Origo Constantini Imperatoris, праці Аврелія Віктора, Амміана Марцелліна, Зосими, Евтропія, Евнапія, Іоанна Лідійця, Лібанія та Юліана Відступника. Як християнські, так і язичницькі джерела є до певної міри тенденційними в оцінці діяльності імператора. Але, незважаючи на це, вони дозволяють дослідити різні аспекти внутрішньополітичної діяльності Константина Великого.

Під пам’ятками державного управління та права розуміються кодекси Феодосія та Юстиніана, Constitutiones Sirmondianae, Fragmenta Vaticana, в яких містяться едикти Константина, а також Notitia Dignitatum та Laterculus Veronensis. Ця група джерел цінна насамперед для дослідження внутрішньополітичної діяльності Константина в адміністративних,

¹⁵ Казаков М.М. Христианизация Римской империи в IV веке / М.М. Казаков. – Смоленск: Универсум, 2002. – 464 с.; Рудоквас А.Д. Очерки религиозной политики Римской империи времени императора Константина Великого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.centant.pu.ru/aristeas/monogr/rudokvas/rud010.htm#vved>

¹⁶ Коптев А.В. От прав гражданства к праву колоната. Формирование крепостного права в поздней Римской империи / А.В. Коптев. – Вологда: Ардвисура, 1995. – 264 с.

¹⁷ Жданович О.П. Аріанство в епоху Константина Великого / О.П. Жданович. – К.: Інститут історії НАН України, 2009. – 222 с.; Бардола К.Ю. Особенности римской налоговой системы в эпоху Диоклетиана и Константина / К.Ю. Бардола // Древности, Харьков. – 2004. – С. 46–50.

соціальних, законодавчих та військових аспектах. Дані епіграфіки та нумізматики виконують допоміжну функцію у вирішенні завдань дисертації. Зокрема, вони допомагають в уточненні датування та визначенні титулатури імператора.

У другому розділі дисертації **„Особливості здобуття Константином політичної влади”** досліджується політична кар’єра імператора, особливості його взаємовідносин з іншими тогочасними правителями Римської імперії.

У підрозділі 2.1. *„Історичні умови приходу Константина до влади”* проаналізовано політичну ситуацію в імперії під час правління Діоклетіана та після його зречення. Політична система Римської імперії називалася тетрархією і базувалася на існуванні чотирьох правителів: двох старших – августів, та двох молодших – цезарів. Досліджено дані джерел щодо біографії Константина до 306 р. В джерелах рік його народження фіксується між 272 р. та 275 р. Незважаючи на таку одноставність, в історіографії дебатується і більш пізня дата – 280 р. і, навіть, 288 р. Мати Константина, ймовірно, не була законною дружиною Констанція Хлора – цезаря в системі тетрархії Діоклетіана в період з 293 р. по 305 р. Незважаючи на це, Константин як син правителя був реальним претендентом на владу після зречення Діоклетіана, але був проігнорований його наступником Галерієм.

У підрозділі 2.2. *„Константин – правитель західної частини імперії”* показано політичну кар’єру Константина від проголошення його августом військами у Британії в 306 р. після смерті Констанція Хлора до перемоги над Максенцієм у 312 р. Робиться висновок, що Константин не був узурпатором влади. Він був законним правителем, адже вибір війська був узаконений августом Галерієм. В цьому становище Константина радикально відрізняється від становище Максенція. Останній захопив владу в Римі внаслідок заколоту, застосувавши застарілий термін „принцепс”. Але він не був визнаний жодним іншим законним правителем. В 307 р. Константин заключив політичний альянс з Максиміаном Геркулієм, закріплений одруженням Константина на дочці Максиміана Фаусті. В 310 р. політичний союз розпадався внаслідок зради Максиміана Геркулія. Константин був змушений воювати з ним і, врешті, вбити його. Під час цих подій Фауста цілковито підтримала свого чоловіка. Константин та Максенцій залишились єдиними правителями у західній частині імперії, і відносини між ними ставали все більш напруженими. Їхній конфлікт, врешті, призвів до війни 312 р. Константин продемонстрував неабиякий талант воєначальника, переміг у ній та став одноосібним правителем західної частини Римської імперії.

У підрозділі 2.3. *„Константин – правитель усієї Римської імперії”* проаналізовано політичну кар’єру Константина від першої війни проти Ліцинія (правителя східної частини Римської імперії) до смерті імператора у 337 р. Визначено точне датування першої війни Константина проти Ліцинія – вона відбулася у 316 р., а не в 314 р., як про це повідомляв Ієронім Стридонський, а за ним багато істориків. Приводом до війни була ситуація навколо Бассіана, який був призначений Константином цезарем, але за

підтримки Ліцинія почав готувати заколот проти правителя західної частини імперії. Константин переміг у війні, і під його владу перейшли Паннонія, Далмація, Дакія, Македонія та Греція. Ще одним результатом війни було рішення призначити цезарями синів західного правителя: Кріспа та Констанція II, та сина східного правителя Ліцинія-молодшого. Друга війна між Константином та Ліцинієм відбулася у 324 р. Після вирішальної битви біля Хризополя 18 вересня 324 р. Константин став одноосібним правителем Римської імперії. Окремо в підрозділі досліджені обставини та причини вбивства правителем власної дружини Фаусти та сина Кріспа у 326 р. Ми вважаємо, що причини не мали політичного забарвлення, а носили особистісний характер. У підрозділі проаналізовано останні роки правління імператора аж до його смерті біля Нікомедії 22 травня 337 р. Вивчивши політичну кар'єру Константина, ми дійшли висновку, що важливим результатом політичного шляху імператора стало те, що в певний момент в країні перестала існувати сильна опозиція діючому правлінню, а претенденти на імператорську посаду були фізично знищені в ході громадянських війн. Все це створило ґрунт для реформ, які були проведені.

У третьому розділі дисертації **„Релігійна політика Константина Великого”** досліджується релігійна політика „першого християнського імператора”, аналізуються причини навернення правителя у християнство та мета, яку ставив перед собою Константин, підтримуючи цю релігію, вивчаються конкретні дії імператора на користь християнської Церкви.

У підрозділі 3.1. *„Навернення Константина в християнство”* проаналізовано представлені в джерелах версії навернення правителя в християнство. Відмовлено в достовірності версії Зосими, який датував навернення 326 р. та пов'язував його з убивством Фаусти та Кріспа, адже існують незаперечні свідчення більш ранньої діяльності Константина на користь Церкви, найбільш характерними з яких були Міланський едикт та участь правителя в Нікейському соборі. Докладно розглянуто версії навернення Константина, представлені в працях Євсевія Кесарійського та Лактанція. Вони пов'язують навернення імператора з війною проти Максенція 312 р. Ми вважаємо недостовірною легендарну частину цих версій: видіння хреста на Сонці, сновидіння Константина. Але навернення імператора, на нашу думку, відбулося дійсно в 312 р., і спонукало правителя до нього бажання заручитися підтримкою християнського Бога перед вирішальною битвою. Тобто, Константин прийшов до християнства завдяки вірі у здатність Бога впливати на життя людей. Про зміну релігійних поглядів Константина після 312 р. свідчить панегірик 313 р., з якого повністю зникають згадки про язичницькі божества [Panegyrici Latini, 12 (9)]. Пізніше сам Константин підтверджує своє християнське віросповідання у промові перед єпископами, називаючи християнського Бога „нашим Богом” [Constantini imperatoris oratio ad coetum Sanctorum, 25].

У підрозділі 3.2. *„Політика імператора на користь Церкви”* досліджено конкретну діяльність Константина на користь християнства. Зроблено реконструкцію змісту едикту 312 р. щодо християн через проведення аналогії

з едиктами імператора східної частини імперії Максиміана Дази. Оскільки едикт було видано ще до навернення Константина, то і його тон був суворим до християн: християнське богослужіння дозволялося, але до християнства відносилися як до чужої релігії, поширенню якої варто протидіяти. Дійсним початком політики сприяння християнству став Міланський едикт 313 р. Де-юре, едикт встановив паритет, рівність всіх релігій. З політичною метою всі формулювання указу дуже виважені. Але де-факто, едикт спрямований на користь християн. Тільки їм указ дає нові преференції (право володіти майном, в тому числі нецерковним), тільки християни у тексті едикту називаються за іменем з-поміж інших релігій. Константин підтримав Міланський едикт конкретними кроками: оголосив амністію всім, хто постраждав від гонінь; повертав майно, відібране під час гонінь; відновлював та будував церкви; звільнив християнських священнослужителів від суспільних робіт; розширив компетенцію церковного суду; при призначенні на посади віддавав перевагу чиновникам-християнам.

У підрозділі 3.3. „*Політика щодо язичників*” досліджується діяльність Константина щодо язичництва, його власне відношення до язичницьких культів, а також взаємовідносини правителя з язичниками імперії, які становили переважну більшість населення країни. Визначено, що свідчення Євсевія Кесарійського про повну заборону жертвоприношень та закриття язичницьких храмів не повністю відповідають дійсності. Константин закрив лише найбільш одіозні язичницькі храми, які знаходились в священних для християн місцях, або діяльність яких була неприпустима з точки зору християнської моралі. До повної заборони язичницьких культів імператор не вдався. При цьому продовжував розвиватися культ імператора, зі сторони якого християни не бачили великої загрози. Сам Константин певний час після навернення у християнство продовжував шанувати культ Сонця Непереможного, якимось чином об'єднуючи його з християнським Богом.

У підрозділі 3.4. „*Участь імператора у вирішенні церковних суперечок*” аналізується втручання Константина у справи Церкви, передусім з метою вирішення донатистської та аріанської суперечок. Визначено, що ініціаторами такого втручання виступали самі діячі Церкви, які просили правителя виступити арбітром у вирішенні суперечливих питань. Так було в 313 р., коли донатисти звернулися до Константина з проханням вирішити суперечку, яка виникла в християнській Церкві в Африці. Для вирішення конфлікту імператор скликав два собори: в Римі в 313 р., та в Арелаті в 314 р. Собори засудили донатистів та стали прецедентом у відносинах держави та Церкви.

Найбільшим єретичним рухом у християнстві за часів Константина Великого було аріанство. До вирішення аріанської суперечки правитель долучився одразу після перемоги над Ліцинієм. Спочатку імператор намагався помирити протидіючі сторони за посередництва Осії Кордубського. Коли стало зрозуміло, що примирення неможливе, а протиборство надзвичайно гостре, Константин вирішив скликати перший Вселенський собор в Нікеї, куди імператором були запрошені єпископи з

усієї Римської імперії. На соборі стала визначальною позиція правителя. Він прислухався до порад наближених до нього західних єпископів, які вважали за потрібне внести термін „єдиносутній” до Символу Віри та засудити аріанство. Лідери аріанського руху після собору були відправлені у заслання. Після собору Константин зрозумів, що спокій у Церкві не наступив, а більшість східних єпископів залишилась незадоволеною рішеннями собору. Тоді Константин корегує своє відношення до аріан. Лідери руху повертаються з заслання та поступово здобувають довіру в правителя. Але Символ Віри імператор ніколи не ставив під сумнів.

В цілому, протягом свого правління Константин Великий завжди суворо ставився до єретиків: їм було відмовлено у праві на церковну власність, їхні твори спалювалися, а лідери відправлялися у заслання.

У підрозділі 3.5. „Хрещення та катехуменат Константина” проаналізовано представлені в джерелах версії хрещення імператора та обґрунтовано ідею катехуменату Константина, який поєднував імператора та Церкву до хрещення. Відмовлено у достовірності версіям хрещення Константина Сильвестром та Євсевієм Римським. Визначено причини появи цих легенд та етапи їх розвитку. Встановлено, що Константина було хрещено у 337 р. аріанином Євсевієм Нікомедійським. Пізнє хрещення імператора було пов’язане з вірою християн у можливість змити за його допомогою всі гріхи. Практика хрещення перед смертю була поширеною для IV ст. До хрещення Константин був пов’язаний з Церквою через практику катехуменату. Катехумени (або оголошені) – в християнській Церкві були людьми, які бажають прийняти хрещення і навчаються християнським догматам. Ставши катехуменом, Константин вже міг вважатися християнином, а в той же час остаточно не розривав свій зв’язок з язичницьким населенням імперії. Ми вважаємо, що імператор став катехуменом одразу після свого навернення у християнство – у 312 р.

У четвертому розділі дисертації „**Внутрішня політика Константина Великого**” розкриваються особливості внутрішньої політики правителя в ключових сферах: державному управлінні, соціальній сфері, економіці та військовій політиці.

У підрозділі 4.1. „*Адміністративна політика*” досліджується система управління імперією за часів Константина, визначаються функції основних чиновників імперії. Правитель активно сприяв централізації та посиленню державної влади. Імперія за правління імператора поділялася на близько 100 провінцій, які були об’єднані в 12 діоцезів під управлінням вікаріїв. Важливе місце в системі управління займали префекти преторія. Вони втратили військові функції та стали виключно цивільними чиновниками. Статус префектів преторія за часів Константина був перехідним від часів Діоклетіана, коли префекти були правою рукою імператора, до реалій кінця IV ст., коли за кожним префектом була закріплена своя префектура. Вплив префектів преторія обмежувався розширенням повноважень інших можновладних чиновників. Передусім це *quaestor* та *magister officiorum*. Посада квестора була найголовнішою юридичною посадою в імперії, а

magister officiorum здійснював загальний контроль над палацовим державним апаратом. Були впроваджені посади можновладних чиновників, які разом з префектами преторія відповідали за фіскальну складову діяльності держави: це comes sacrarum largitionum та comes rei privatae.

Іншою важливою реформою Константина було перенесення столиці з Риму до Константинополя. Заснування нової столиці відбулося на місті Візантія 8 листопада 324 р., а 11 травня 330 р. вже відбулося офіційне перенесення столиці. Константинополь швидко став центром політичного життя країни – саме там Константин провів більшість часу з 330 р. до своєї смерті у 337 р.

У підрозділі 4.2. „Соціальна політика та основні напрямки законодавства” досліджуються основні аспекти соціальної спрямованості внутрішньополітичної діяльності Константина, головні особливості його законотворчої діяльності. Політика імператора спиралася насамперед на заможні верстви суспільства, які залучалися до співпраці з імператорською владою. Особливою відзнакою в часи Константина стало надання можновладцям офіційного титулу comes. Його могли отримати палацові чиновники, сенатори, впливові провінціали та навіть діячі Церкви, що видно на прикладі Йосифа Тиверійського. Відносно нижчих верств суспільства політика Константина визначалася передусім інтересами землевласників. Під впливом християнства становище рабів дещо покращилося. Наприклад, їх було заборонено таврувати в обличчя. Але господар все ще міг уникнути відповідальності навіть у випадку вбивства раба. Едиктом від 30 жовтня 332 р. Константин прикріпив колонів до землі – цим указом імператор наказував тим, хто приховував біглих колонів, повернути їх до місця проживання. Прикріплення колонів до землі було пов’язане з інтересами фіску, а також вигідне землевласникам в умовах нестачі робочої сили. В законодавстві Константина відчутний вплив християнства: ліквідовано закони проти безшлюбності, ускладнена процедура розлучення, підтверджено законність заповітів на користь Церкви. Але, в цілому, законодавство імператора являло собою не революцію, а поступовий розвиток законодавства попередників.

У підрозділі 4.3. „Економіка та фінанси” проаналізовано економічний, фінансовий та фіскальний аспекти внутрішньої політики Константина Великого. Серйозною проблемою для імператора було запустіння земель, з яким він боровся шляхом наділення цими землями ветеранів та варварів. Іншою проблемою в економіці була інфляція. Для боротьби з нею Константин впровадив нову стабільну золоту монету – солід. Крім цього, імператор намагався зупинити поширену практику збирання податків натурою. Діяльність правителя була направлена на збільшення частки податків, які збиралися грошима. Основними податками в часи Константина були: подушний податок, аннона, aurum coronarium, aurum oblativum, а також новий податок на підприємницьку діяльність, введений Константином – хрисаргір. Важливим джерелом доходу були також прибутки від особистих володінь імператора.

У підрозділі 4.4. „Політика у військовій сфері” досліджено дискусійне питання про час заснування мобільної армії, проаналізовано зміни, які здійснив Константин у питанні комплектації військ та у сфері командування військами. На основі аналізу едикту 325 р. [Codex Theodosianus, VII, 20] зроблено висновок, що Константин законодавчо закріпив за воїнами мобільної армії особливий, привілейований статус, зробивши мобільну армію постійно діючою. Хоча існувала вона ще за часів Діоклетіана, але тоді розглядалася як тимчасове утворення. Чисельність армії за часів Константина становила 400-450 тис. воїнів, з яких мобільна армія становила лише 20-25 тис. чоловік. Інші війська, як і раніше, знаходилися на кордонах імперії. Командування над військами Константином було передане найвищим військовим посадовцям: це були *magister peditum* та *magister equitum*. Система набору до війська базувалася на примусовому наборі, який називався конскрипція та був введений ще в правління Діоклетіана. Рекрути поступали як з самої імперії, так і ззовні – з числа варварів.

У результаті дослідження автор дійшов наступних висновків, які виносяться на захист:

– З’ясовано, що джерельна база дослідження, яка включає в себе свідчення грекомовних та латинськомовних авторів, пам’ятки державного права та управління, епіграфічні та нумізматичні дані, є достатньо репрезентативною для вирішення визначеної мети та завдань. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що в історіографії залишається багато недостатньо розроблених питань з даної проблематики, а також питань, які й досі викликають дискусії в історичній науці.

– Встановлено, що Константин не був узурпатором влади і людиною, яка зруйнувала систему тетрархії. Система була зруйнована, тому що була нежиттєздатною. А Константин мав моральне право претендувати на владу, адже був сином імператора. Його погляди на принципи престолонаслідування змінювалися протягом правління. Поступово правитель відмовився від спроб відродити систему тетрархії та переорієнтувався на принцип спадкової монархії. Доведено, що важливим результатом політичного шляху Константина стало те, що в певний момент в країні перестала існувати сильна опозиція діючому правлінню. Претенденти на імператорську посаду були фізично знищені під час громадянських війн. Кістяк армії був згуртований навколо імператора і безумовно поважав його як воєначальника. Сенат жодним чином не міг стати реальною протиположністю імператорській владі. Все це створило ґрунт для реформ, які були проведені.

– Зроблено висновок, що навернення Константина в християнство дійсно відбулося в 312 р. під час походу проти Максенція, як про це повідомляють християнські джерела. Метою релігійної політики імператора було бажання винагородити християнського Бога за допомогу у вирішальній битві. Підтвердженням навернення Константина є Міланський едикт 313 р. Він вперше визнав юридичне існування Церкви в імперії. Від Міланського едикту Церква отримала право законно володіти майном, в тому числі нецерковним. Виявлено, що Константин зайняв жорстку позицію щодо язичників. Він у

своїх листах засуджував язичництво. Імператор закрив найбільш одіозні язичницькі храми та не схвалював язичницькі жертвоприношення (особливо серед державних чиновників). Але Константин не став на шлях повної заборони язичництва. В той же час у світогляді самого Константина залишились язичницькі пережитки. Він дозволяв розвиватися імператорському культу. Сам Константин певний час продовжував шанувати культ Сонця, якимось чином об'єднуючи його з християнським Богом. Досліджено, що відношення імператора до еретиків було навіть жорсткішим, аніж до язичників. Відношення до еретиків було як до бунтівників, яких треба вгамувати силою. Їм було відмовлено у праві на церковну власність, їхні твори спалювалися, а лідери відправлялися у заслання. Встановлено, що головною метою скликання собору в Нікеї для Константина було досягнення церковного миру. Імператор вважав, що засудження аріан сприятиме досягненню поставленої цілі. Після собору імператор побачив, що мета досягнута не була. Це і було причиною корегування його відношення до аріан. Доведено, що пізнє хрещення Константина не було актом неповаги до Церкви. Воно було пов'язано з вірою, що за допомогою хрещення з людини будуть змиті всі гріхи, і його варто зробити якомога пізніше. До хрещення Константин був пов'язаний з Церквою через катехуменат.

– З'ясовано, що метою адміністративних реформ у внутрішній політиці імператора було посилення центральної влади, більший контроль держави над ситуацією в провінціях. З цією метою було запроваджено низку можновладних державних посад: квестор, *magister officiorum*, *comes sacrarum largitionum* та *comes rei privatae*. Водночас, імператор уважно слідкував, щоб в руках одного чиновника не акумулювалася надто потужна влада. Доведено, що у внутрішній політиці Константин орієнтувався насамперед на заможні прошарки суспільства. Правитель всіляко намагався долучити впливових людей імперії до співпраці з центральною владою. Для цього використовувались податкові привілеї, офіційне закріплення рангу *comes*. Відношення до залежних верств населення диктувалося передусім інтересами землевласників. З правлінням Константина пов'язане прикріплення колонів до землі. Така міра була пов'язана передусім з інтересами держави у збиранні податків. Також вона була корисна землевласникам в умовах нестачі робочої сили. Встановлено, що в економічному аспекті внутрішньої політики основними проблемами імператора були запустіння земель та міст, інфляція. Для подолання інфляції він запровадив нову золоту монету – солід. З появою соліду пов'язано збільшення ролі золота в економіці країни. В податковій сфері основною метою Константина була заміна натуральних податків на податки в грошах. Правителем було запроваджено податок на підприємницьку діяльність – хрісаргір. Досліджено, що у військовому аспекті внутрішньої політики Константин законодавчо закріпив існування мобільної армії. Вона існувала вже за часів Діоклетіана, але тоді розглядалася як тимчасове утворення. Константин закріпив за воїнами мобільної армії особливий, привілейований статус у збройних силах. Він зробив її постійно діючою. Імператор остаточно розділив цивільну та військову владу.

Публікації, які відображають основні положення дисертації:

1. Пуховаць Д. Хрещення та катехуменат Константина Великого / Д. Пуховаць // Часопис української історії. – 2009. – № 12. – С. 69-73.
2. Пуховаць Д. Навернення Константина Великого у християнство: традиція та реальність / Д. Пуховаць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – 2009. – Вип. 96. – С. 52-55.
3. Пуховаць Д. Військові реформи Константина Великого / Д. Пуховаць // Часопис української історії. – 2010. – № 17. – С. 42-48.
4. Пуховаць Д.С. Війна Константина Великого проти Максенція / Д.С. Пуховаць // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. – № 1. – С. 169-174.

Публікації, які додатково відображають основні положення дисертації:

1. Пуховаць Д. Хрещення Константина Великого / Д. Пуховаць // Дні науки історичного факультету-2009: Матеріали II Міжнародної конференції вчених, присвяченої 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. II: у 4-х част. / Редкол.: чл.-кор. НАНУ, проф. В.Ф. Колесник (голова), доц. О.Ю. Комаренко (заст. голови), І.В. Семеніст (відп. ред.) та ін. – Ч. 3. – К., 2009. – С. 38-40.
2. Пуховаць Д. Посада префекта преторія за правління Константина Великого / Д. Пуховаць // Дні науки історичного факультету-2010: Матеріали III Міжнародної конференції вчених, присвяченої 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній Війні. – Вип. II: у 4-х част. / Редкол.: чл.-кор. НАНУ, проф. В.Ф. Колесник (голова), доц. О.Ю. Комаренко (заст. голови), І.В. Семеніст (відп. ред.) та ін. – Ч. 3. – К., 2010. – С. 53-55.

АНОТАЦІЯ

Пуховаць Д.С. Внутрішньополітична діяльність Константина Великого (306-337 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010.

У дисертаційній роботі на основі залучення широкого кола джерел та аналізу наукової літератури досліджено внутрішньополітичну діяльність правителя Римської імперії Константина Великого. Проаналізовано політичну кар'єру Константина Великого, визначено особливості здобуття ним політичної влади, розкрито політичний стиль правителя. Досліджена релігійна політика „першого християнського імператора”, встановлено причини навернення Константина у християнства та мету, яку ставив перед собою правитель, підтримуючи цю релігію. Проаналізовано конкретні дії імператора на користь християнської Церкви. Розкрито особливості внутрішньополітичної діяльності Константина у ключових сферах: державному управлінні, соціальній сфері, економіці та військовій політиці.

Ключові слова: Константин Великий, Римська імперія, внутрішня політика, християнство, реформи.

АННОТАЦІЯ

Пуховец Д.С. Внутреннеполитическая деятельность Константина Великого (306-337 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию внутриполитической деятельности императора Римской империи Константина Великого. Эта проблема включает в себя аспекты, недостаточно разработанные в историографии, а также аспекты, которые вызывают дискуссии среди ученых. В диссертации на основе существующих источников изучается политическая карьера Константина, его религиозная политика, а также внутренняя политика в основных ее аспектах: государственном управлении, законодательстве, социальной, экономической, финансовой и военной сферах.

В работе проанализированы особенности достижения Константином Великим политической власти. Выявлено, что система тетрархии Диоклетиана уже была нежизнеспособной и существовала лишь благодаря авторитету ее создателя. После отречения Диоклетиана ее разрушение было неизбежным. В таких условиях Константин имел моральное право претендовать на власть, так как был сыном императора. Его взгляды на принципы престолонаследования изменялись на протяжении правления. Постепенно правитель отказался от попыток возродить систему тетрархии и переориентировался на принцип наследственной монархии. Показано, что важным результатом правления Константина стало то, что в определенный момент в стране перестала существовать сильная оппозиция действующей власти, а все претенденты на нее были физически уничтожены в ходе гражданский войн. Это дало возможность Константину провести широкомасштабные реформы.

В исследовании проанализированы представленные в источниках версии обращения Константина Великого в христианство. Констатируется, что свидетельства Евсевия Кесарийского и Лактанция частично являются достоверными, и обращение Константина действительно произошло в 312 г. во время похода против Максенция. Сначала целью религиозной политики Константина было вознаградить христианского Бога за помощь в решающей битве. В диссертации реконструирован смысл эдикта 312 г. относительно христиан, текст которого не сохранился. Выявлено, что его формулировки должны были быть очень осторожными. Определяющим для христианства стал Миланский эдикт 313 г., который признал юридическое существование Церкви в империи. Она получали право владеть собственностью, в том числе внецерковной. Делается вывод, что Константин поддержал Миланский эдикт конкретной деятельностью, которая заключалась в амнистии пострадавшим

от гонений, возвращении церковной собственности, строительстве церквей, освобождении церковнослужителей от общественных работ.

Доказано, что сообщения Евсевия Кесарийского про полный запрет язычества во времена Константина не являются достоверными. Император приказал закрыть лишь наиболее одиозные из языческих храмов. На полный же запрет языческих культов он не пошел. Выявлено, что отношение правителя к еретикам было даже более жестким, чем к язычникам: они не получили права на церковную собственность, их книги сжигались, а лидеры отправлялись в ссылку. Именно так Константин поступил с арианами после Никейского собора. Однако впоследствии он понял, что большинство епископов восточной части империи остались недовольны решениями собора, прежде всего внесением термина „единосущный” в Символ Веры. Это стало причиной изменения отношения императора к арианам. Установлено, что представленные в источниках версии крещения Константина Сильвестром и Евсевием Римским не соответствуют действительности. Константин был крещен в 337 г. Евсевием Никомедийским. Сформулирована и аргументирована гипотеза, что Константин был связан с Церковью и до крещения через институт катехумената.

В диссертации проанализированы основные аспекты внутренней политики Константина Великого. Выявлено, что во времена правления императора Римская империя была поделена на приблизительно 100 провинций, объединенных в 12 диоцезов под управлением викариев. Префекты претория играли важную роль в системе управления. Они утратили военные функции и стали исключительно гражданскими чиновниками. Доказано, что статус префектов претория во времена Константина был переходным от времен Диоклетиана, когда они были „правой рукой” императоров, до реалий конца IV в., когда за каждым префектом претория была закреплена префектура. Влияние префектов претория было ограничено появлением новых высокопоставленных чиновников. Прежде всего это квестор и *magister officiorum*. Также появились высокопоставленные чиновники, которые вместе с префектами претория отвечали за фискальную составляющую власти: это были *comes sacrarum largitionum* и *comes rei privatae*. Выявлено, что во внутренней политике император ориентировался, прежде всего, на интересы землевладельцев. Именно в их интересах, а также в интересах казны, эдиктом от 30 октября 332 г. колонны были прикреплены к земле. В законодательстве Константина ощущается влияние христианства, однако законодательная деятельность императора была не революцией, а развитием деятельности предшественников в этом направлении. Установлено, что в финансово-экономическом аспекте внутренней политики основные усилия императора были направлены на введение новой золотой монеты – солида, а также на замену натуральных налогов денежными. В военном аспекте внутренней политики Константин законодательно закрепил существование мобильной армии, а также окончательно разделил военную и гражданскую власть.

Ключевые слова: Константин Великий, Римская империя, внутренняя политика, христианство, реформы.

SUMMARY

Pukhovets D.S. Activity of Constantine the Great in sphere of domestic policy (306-337 AD.).– Manuscript.

Thesis toward the research degree of candidate of history, speciality 07.00.02 – World History. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2010.

This thesis, based on a wide range of sources and analysis of research literature, investigates the activity of Roman emperor Constantine the Great in sphere of domestic policy. It characterizes political career of Constantine the Great, peculiarities in his achievement of political power, political style of the ruler. Thesis analyzes the religious policy of the “first Christian emperor”, ascertains the reasons of Constantine’s conversion and purpose, which had the ruler, when he was supporting this religion. It explores certain activity of emperor in favour of Christian Church. The scientific research divulges peculiarities of domestic policy of Constantine the Great at key spheres: administrative policy, social sphere, economy and military policy.

Key words: Constantine the Great, Roman Empire, domestic policy, Christianity, reforms.